

„A koromhoz képest köszönöm, jól érzem magam”- portrébeszélgetés dr. Mess Bélával, az Anatómiai Intézet emeritus professzorával

Szívélyesen üdvözölt és invitált a szobájába, aminek polcai roskadoznak a könyvektől. Hetente egyszer még bejár ide, de csak tíz órától, mert a korán kelés már nehezen megy. Sikerült úgy időzítenem a találkozást, hogy éppen a születésnapján toppanjak be hozzá, február 23-án. Kissé megilletődve fogadta jókívánságomat, hozzátéve, hogy ezt a kort - a 90 évet - az ő családjukban, szerencsére, sokan megérték. Ez pedig annak a bizonyos „bűvös hármasként” köszönhető: a meghitt családi létnek, a szeretett hivatásnak, és a testet és lelket éltető hobbiknak, amik nála a komolyzenét, valamint a vadászatot és az úszást jelentik.

Schweier Rita írása

-Hogyan ünnepli ezeket a jeles évfordulókat?

-A családdal és a vadásztársaimmal. Utóbbiakkal egy vadászházban gyűlünk össze, baráti körben. Az unokáim Budapesten élnek, de ők is mindig eljönnek köszönteni. A dorbézolás, nagy születésnap nálunk sosem volt divat, sokkal inkább a meghitt együttlét.

-Nézzük egy kicsit ezt a látszólag bonyolult családi szerkezetet: három gyermeke van, ketten közülük orvosok, egyikük pedig gyógyszerész.

-Igen, a legnagyobb lányom és a fiam orvos, a középső gyermekem a gyógyszerész. Valóban szép, nagy családdá nőttünk. Van hét unokám, és közülük négytől van a 12 dédunokám.

-Hogy van, hogy szolgál az egészsége?

-Panaszkodhatnék, de nem akarok. Ebben a korban ha egyik vagy másik ízület fáj, az már természetes. Szerencsére nagyobb bajom nincs, azt szoktam mondani, a baj a gallértól fölfelé kezdődik, amikor a szellemi képességek már csökkennek. De ezt már nem én állapítom meg, hanem rólam állapítják meg a családtagok, vagy a tanítványok, vagy akár majd az olvasók. / *nevet – a szerk. /*

-Azt mondta, hogy szerencsés ember, hisz ha gondja van, a fiához fordul, ő a háziorvosa. De ilyen ritkán adódik, az influenza is elkerüli.

-Az influenza elleni védőoltást mindig beadatom velem, így aztán csak kisebb náthával küszködöm néha. Ebben egyébként a genetikának is nagy szerepe van, hisz mind a négy nagyszülőm 80 éves kora után halt meg, ami akkoriban annyit ért, mint most a 90 éves kor. A szív-és érrendszerem erősebb lehet, mint az átlagé, ez annak is köszönhető, hogy soha nem dohányoztam, csak kávéztam, de az a dohánynál kevésbé veszélyes. Így aztán a koromhoz képest köszönöm, jól érzem magam.

-Ehhez hozzájárulhatnak a hobbijai is, a testet-lelket kényeztető kedvtelések, a vadászat, az úszás, no meg a komolyzene hallgatása.

-Reggel, ahogy felkelek, bekapcsolom a rádiót, a Bartók komolyzenei műsorára ébredek, és ezzel is zárom a napot, vagy valamely kedvenc komolyzenei lemezzel, ami mellett olvasok is. Fontos itt megjegyezni, hogy ilyenkor soha nem szakirodalmat veszek elő, hanem szépirodalmat. Ez nálam tudatos választás, a szakirodalomhoz itt, bent, a munkahelyemen nyúlok. Amióta emeritus professzor vagyok, a teljes nyarat a Balatonnál töltöm, a nyaralónkban. Ismerősök úgy fogalmaztak, hogy amíg a jegesmedvék meg nem jelentek, addig én minden délelőtt és délután úsztam, napi kétszer egy kilométert. Ez így volt

még két éve nyáron is, ám az utóbbi időben sajnos, már nem tudom ezt tenni, mert elkezdett fájni a térdem, és ugye, a mellúszás komoly térdmunkát igényel.

-Hol a puskája?

-Otthon tartom őket, van három sörétes, meg két golyós. A fiamnak is van négy, így összesen ez már kilenc, tehát akár egy terrorszervezetet is alapíthatnánk. / *kacag – a szerk.* / Persze, elzárt fém szekrényben tartjuk őket, a törvénynek megfelelően.

-Tudom, hogy már nem vezet, mert kellemetlen emléke van erről, egyszer elaludt a volánnál. Azért kijár még a fiával a vadászmezőkre?

-Sajnos, a fiammal mostanában ritkábban járunk, mert történt egy tragikus esemény a családban, a kis menyem elhunyt egy rosszindulatú daganatban három éve. A fiam a három gyermekével maradt, akikkel sokat foglalkozik, így nemigen tud kijönni. Szerencsére sok vadászbarátom van, akik mindig meghívnak, de csak azzal a feltétellel megyek, ha visznek.

-Mikor lőtt utoljára nagyvadat?

-Egy hónappal ezelőtt, amikor még nagyon benne voltunk a télben, lőttem egy vaddisznó süldőt. Egyik kedves bonyhádi ismerősömmel voltam, és a szülőföldemen, Bonyhád környékén ejtettem el. Szerencsére a környék erdőgazdaságai is gyakran látnak vendégül. Tavaly két őzbak és két vaddisznósüldő volt a zsákmányom. Fiatal éveimben előfordult, hogy harmincat is lőttem, ám ez a mennyiség az elmúlt években jelentősen csökkent.

-A vadászat iránti szenvedély eredhet a nagyapjától, aki annak idején a Pécsi Püspöki Erdészetnek volt a vezetője, és édesapjától is, aki ugyancsak szorgosan vadászott.

-A nagyapám sajnos előbb meghalt, mint ahogyan én megszülettem. De már a dédnagyapám is vadászott, ő szabadkai tanító volt, így aztán ez genetika, szerintem. Ha az unokámat is rá tudom venni erre a szenvedélyre, akkor ő lesz a hatodik generáció, aki ennek a hobbinak hódol.

-Valójában a madarakkal kezdődött minden. Gyerekként is rajongott értük, ornitológus szeretett volna lenni.

-Ez így van. Ennek a szenvedélyemnek a második világháború szabott határt. Pécsre és Bonyhádra majdnem egyszerre érkeztek az orosz csapatok, az ún. felszabadulás 1944 telén volt, és én 1945 júniusában érettségiztem, amikor Pesten kaotikus állapotok uralkodtak. A nővérem, aki gyógyszerész, és elmúlt 92 éves – hozzáteszem, még nálam is jobb állapotban van – akkor a pesti egyetemre járt, amit nyugatra telepítettek. Nem tudtuk, él-e, hal-e, és akkor édesapám könyörgött, maradjak. Természettudományi Kar akkor nem volt Pécsen, zoológiát csak a fővárosban tanulhattam volna. Mivel itt csak jogi és orvosi kar működött, jelentkeztem az orvosira, és így lettem botcsinálta doktor. Szoktam mondani viccesen, ha Moliere élne, rólam készíthetné el a Botcsinálta anatómus című színművét. A madarak iránti szenvedélyem a pályám utolsó húsz évében visszatért, hisz Józsa Ritával, a Természettudományi Kar későbbi professzor asszonyával a madarak és emlősök hormonális rendszerének a hasonlóságait és különbségeit vizsgáltuk.

-Nem sajnálta azokat a madarakat felboncolni, akiket annak idején annyira csodált és szeretett?

-Anatómus lettem. Filantróp embernek tartom magam, aki nagyon szereti az embereket és az állatokat életükben, haláluk után pedig tudományosan érdekelnek.

-Mégis hogyan derült ki Önről, hogy alkalmas anatómusnak, hogy tud boncolni, ezt bírja, és hogy bele tud mélyedni ennek a rendszerébe?

-A természetrajz tanárom a bonyhádi gimnáziumban galambokat tenyésztett, ő tanított meg arra, hogyan bánjak a madarakkal. A galambok mellett elkezdtem kanárikat tenyészteni, olvasgatni arról, hogy a kanári mellett az itt élő tengelice, a stiglic is a kúpcsóru énekesmadarak családjába tartozik, tehát keresztezhetőek. Megkerestem egy stiglicfészket, abból kiloptam két tojást, majd betettem két kanári tojást, aztán felneveltem a fiókákat, később pedig próbáltam párosítani őket. Már gyerekként megjelent ez a fajta biológiai

érdeklődés, de még nem volt tudatos. Az élő természetet édesapám is szeretettel figyelte, mégsem annyira elkötelezetten, mint én, hisz ő bankember volt. Volt egy unokabátyám, aki Bonyhádon járásbírósi elnökként dolgozott és agglegény volt. Ő mindenáron jogászt akart belőlem nevelni, ígért hetet-havat, kiültetett a bírói pulpitusra, sokat mesélt a hivatásáról, próbált nagy kedvet csinálni ehhez, ám ez sehogy sem sikerült. Ez valahol a szívem legmélyéről alakult így.

-Azért az mégsem volt teljesen egyértelmű, hogy Ön a pajzsmirigyet és a tobozmirigyet vizsgálja majd, hisz kikacsintott a gyermekgyógyászat felé is.

-Az Kerpel professzornak az érdeme, vagy tréfásan a bűne, mert olyan fantasztikus tanár és ember volt, hogy nem lehetett neki ellenállni. A gyermekgyógyászat szigorlatomon nyilvánosan meghívott, hogy ha végzek, menjek a klinikájára. Ugyanakkor Szentágothai János mellett hallgatóként már elkezdtem az endokrin kutatásokat, és mire ledoktoráltam, már megjelent egy nemzetközi folyóiratban egy közleményem. Kértem egy év türelmi időt Kerpel professzortól, aki belátta, hogy Pityutól – ez volt Szentágothai beceneve – nem könnyű szabadulni. Ő mindenestre türelmesen várt rám, hátha meggondolom magam. Három év után aztán ismét elmentem hozzá, hogy véglegesítsem, maradok a Szentágothai iskolában, ahol olyan légkör volt, amit nem volt szívem otthagyni. A gyerekeket ma is nagyon szeretem, egy mellett sem tudok elmenni anélkül, hogy meg ne simogatnám, vagy meg ne szólítanám. Ez egyébként már akkor jellemző volt rám, amikor magam is gyerek voltam, a nálam kisebbeket mindig nagyon kedveltem.

-Szentágothai tehát győzött!

-Bizony, méghozzá kiütéssel! / *nevet – a szerk.* /

-Milyen ember volt ő, miből fakadt a varázsa?

-Soha nem erőltette, mit kutassunk. Felsorakoztatott néhány lehetőséget, azokból választani lehetett. De ha valaki előállt valamilyen különleges ötlettel, azt is támogatta, sőt, ha netán vadnak találta a gondolatot, azt mondta: próbáld ki, a kapanyél is elsülhet! Nekem is volt egyszer egy ilyenem, ami végül sikeres lett, és akkor együtt örültünk. Ami még nagyon imponált, az a széleskörű műveltsége volt. Értett az irodalomhoz, a zenéhez, a képzőművészethez, csodás akvarelleket festett, amiket aztán a barátainak elajándékozott. Nagyon szerette a természetet, híresek voltak a vasárnapi anatómus kirándulások, öten-hatan mindig elkísértük a mecseki kirándulásokra. Megtanított a patakban rákot fogni, mindenhez értett, egyedül a madarakhoz nem. Mivel öten voltunk Bélák, mindannyiunknak volt beceneve, az enyém volt a Béci. Kérdezte: Béci, milyen madár az ott? Mivel mindegyikről tudtam pár szót, kinevezett „madárügyi főtanácsadójának”. Nagyon jó volt a hangulat a társaságában, olyan légkört tudott teremteni, ami irigylésre méltó volt az egész egyetemen.

-Miért éppen a pajzsmirigyet kezdte el kutatni?

-Szentágothainak remek szimata volt ahhoz, mivel érdemes foglalkozni, és akkor indult el Geoffrey Harris, oxfordi anatómus professzor azzal az akkor eretneknek számító ötlettel, hogy nem a hipofízis az endokrin rendszer legfőbb dirigense, hanem azt az idegrendszer is szabályozza. A neuroendokrinológia mint tudományág akkor kezdett kifejlődni, és ezért minket, akik akkoriban léptünk be az intézetbe, igyekezett efelé terelni. Felosztottuk egymás közt a tudományterületeket: Flerkó Béla a női genitális apparátust választotta, tehát a nemi hormonműködés idegrendszeri szabályozását, én pedig azért választottam a pajzsmirigyet, mert Donhoffer professzor, aki akkor kórtanász volt, harmadéven tartott egy előadást a pajzsmirigy kórtanáról. Számomra ez nagyon emlékezetes volt, mert azt mondta, hogy a káposztafélékben van egy anyag, a tiouracil, ami golyvakeltő. Az ilyen megbetegedésekben szenvedőknél a pajzsmirigy mikroszkópos képe túlműködést mutat, ugyanakkor funkciójában alacsony működés észlelhető. Ez akkor az én mechanikus agyamba sehogy se fért bele, így aztán ezt kezdtem el kutatni. Két évvel később aztán belépett a kutatásba harmadikként Halász Béla is, aki a mellékvese hormonjaival foglalkozott, így alkottunk mi egy hármast, a

három Béla, és a kutatásainkat párhuzamosan folytattuk. Alapelvünk az volt, hogy a perifériás rendszer működését próbáljuk befolyásolni, aztán ennek hatását vizsgáltuk az agyra, és fordítva. Ebből aztán Szentágothai szerkesztésében egy angol nyelvű monográfiát is megjelentettünk, ami tudományos bestseller lett, nagy sikerrel. Amikor aztán Szentágothai elment, elkezdtem a pajzsmirigy működésének ontogenezisét vizsgálni, azt, hogy az embrionális élet folyamán hogyan alakul ki a pajzsmirigy működése. Itt alkalmaztam a csirke embriót, mert a tojást könnyű volt vizsgálni. Ez egyben összehasonlító kutatás is volt a madarak és az emlősök között. Kutatássorozatomban utolsó szakaszában találkoztam a tobozmiriggyel, teljesen véletlenül. Kaptam egy egyéves vendégprofesszori meghívást a milánói egyetemre, így én Olaszországban korábban lettem professzor, mint Magyarországon. Ott oktatnom nem, csak kutatnom kellett. Azt vizsgáltam, hogy az agynak azok a hormonjai, amik a hipofízis hormontermelését szabályozzák, mely agyterületen termelődnek. Egyszer jött egy fiatal munkatársam - akkor én már öreg, 35 éves docens voltam – és mondta, hogy ő olvasott az egyik angol folyóiratban egy cikket arról, hogy egy Lerner nevű amerikai felfedezte a tobozmirigy hormonját, amit érdemes lenne megvizsgálni. Én akkor annyit tudtam a tobozmirigyről, ami az élettani jegyzetben volt, azaz, hogy a tobozmirigy egy fejlődéstani maradványszerv, funkciója nem ismert. Azon kezdtünk el vizsgálni, mi történik, ha kiirtjuk a tobozmirigyét? Akkoriban étteremmel altattuk a patkányokat, és akadt olyan, amelyik elpusztult túlalattásban. Megkerestem, hol van bennük a tobozmirigy, aztán kidolgoztam, hogyan lehet azt műtétileg eltávolítani. Akkor én még nem hittem abban, hogy a tobozmirigynek bármilyen funkciója van, ugyanakkor találtam adatokat arra vonatkozóan, hogy patkányban a peteérést szabályozza. Ravasz voltam, mert a vizsgált állatokat összevissza jelöltem meg, nem úgy, hogy az első tíz a kontroll, a második tíz az operált, a harmadik tíz meg az álműtött. Ezt azonban sem a fiatal kollégámnak, sem az asszisztensnőnek nem mondtam meg, aki a hormon meghatározásokat végezte. Mikor elkövetkezett, hogy megnézzük a petefészek hormonszinteket, az asszisztensnő sírva jött, hogy valami nagy baj van, az eredmények összevisszaságot mutatnak. Hazavittem, összeegyeztettem az adatokat, és én estem hanyatt, mert a tobozmirigy irtott állatoknál a hormonszint hatalmasat emelkedett. Így aztán mire eljöttem, két közleményt is meg tudunk jelentetni, ez utóbbi kutatás eredményeit is. A későbbiekben, a tobozmirigy további vizsgálata kapcsán egy angol nyelvű monográfiám is megjelent erről, egy másik olasz kutatóval együttműködve, de már itthonról. Aktív kutatói munkám utolsó periódusában pedig Csernus Valér professzorral, egy indiai kutatóval, M.Ghoshsal, és Ruzsás Csillával - aki aztán átment a Természettudományi Karra, és onnan ment nyugdíjba - vittük tovább az olasz kísérletet a tobozmirigy nemi működésének szabályozásáról, majd belefogtunk egy új irányba, a ritmusszabályozás vizsgálatába. Az élet ugyanis ritmikus működések sorozata. Ebbe beletartozik a szívverés, a légzés, a felkelés és lefekvés, valamint a szaporodásbiológiai folyamatok is, és mindezt bizonyos szinten ugyancsak a tobozmirigy irányítja.

-Vannak követői? Folytatódnak még az ilyen jellegű kutatások?

-Amikor Csernus professzor lett itt a tanszékvezető, akkor szinte mindenki a tobozmirigyét kutatta. Most azonban már csak egy-két ember foglalkozik ezzel a témával, más lett a kutatási profil, és ezzel nincs semmi baj.

-Ma is jól beszéli a német, az angol, az olasz és a francia nyelveket?

-Még jelenleg is tartok az egyetemen német nyelvű előadásokat, a francián kívül mind a három nyelven szabadon beszélgetek, levelezek, oktatok. Az angollal indultam, aztán mivel kevesen beszéltek a kezdetekben itt a németet, az első tanévben az összes német nyelvű anatómus előadást én tartottam. Csak a fejlődéstan előadásokat tartotta németül Horváth Judit. A francia később indult, akkor már elmúltam 40 éves. 1970-ben meghívást kaptam vendégprofesszorként a College de France-ba, ahol fél évet töltöttem. Ennek a végén a záró

előadásomat franciául tartottam, de nagyon megszenvedtem érte, nehezen ment. Keresgélnem kell ma is franciául a szavakat, míg az említett három nyelvnél ez nem így van.

-Bejárta a világot. Szeretett is utazgatni?

-A kutatóknak létszükséglet az utazás, főként azért, hogy a világ élvonalával tudják tartani a kapcsolatot. De engem kulturálisan is vonzottak azok az országok, városok, ahova eljuthattam. Akárhol voltam, mindig megnéztem az ott található múzeumokat, képtárakat, ellátogattam egy-egy hangversenyre, és szenvedélyesen fotóztam is. Ausztráliában például egy kongresszus után három napig kimentem a prérre fényképezni egy magyar származású ausztrál kolléga kíséretében, aki gyerekként került ki és kiválóan beszélt magyarul. Nagyon szerettem ezeket a kiruccanásokat, de ma már háromszor is meggondolnám azt, hogy ilyen hosszú útra vállalkozzam. Fárasztó is, és immár nyolc éve az aktív kutatást is abbahagytam. Annak pedig nem látom értelmét, hogy a régi dolgokat új köntösbe öltöztetve próbáljam eladni.

-Volt olyan hely, ahova mindig nagy várakozással és kedvvel ment?

-Igen, ez volt Olaszország. A reneszánsz hagyatéka, a kultúra különösen vonzott. A legszebb emlékeim is odakötnek, hisz ott kezdődött a tobozmirigy kutatás is. Firenze volt az összes város közül a legkedvesebb számomra.

-A felesége is orvos, így aztán nem csodálkozom, hogy a gyermekeiket duplán megfertőzték ezzel a hivatással.

-A lányom már nyugdíjas főorvos. Gyermekgyógyász szakorvos lett, aztán átképezte magát gyermekpszichiáternek, mindemellett négy gyermeket nevelt fel. Valójában az én álmomat valósította meg, hisz ahogyan említettük, én is kacsintgattam a gyermekgyógyászat felé. A fiam csak azért sem akart orvos lenni. Először elment agrárgépésznak Gödöllőre, majd miután az első évben leszigorlatozott mindenből, azt mondta, őt nem érdekli, hogy a trágyaszórónak hány méter hosszú a karja. Akkor nagyon összeveszttem vele, mert annak idején értelmiségi gyerekek egy második egyetemre bejutni elképzelhetetlen volt. Elküldtem egy évre taxisofőrnek Budapestre, hogy közben felkészülhessen az orvosi egyetemre, merthogy mindenáron orvos szeretett volna lenni. A középső lányom, aki egyben a legalacsonyabb is a három gyermekem közül, ő lett a gyógyszerész Dombóváron. Nem ment férjhez, de az összes csemeténknek ő a kedvence, remekül bánik a gyerekekkel.

-Mennyit oktat mostanában?

-Két évvel ezelőtt még két-három német előadást is tartottam egy félévben, tavaly pedig már csak egyet. Úgy érzem, nem kelt jó benyomást a hallgatókban, ha egy ilyen hajlott hátú aggastyán bemegy hozzájuk. Másrészt van egy időközönként jelentkező egyensúlyzavarom is, emiatt néha megtántorodom, és nem szeretném, ha azt mondanák, a professzor részegen ad elő. Tudni kell, mikor van valaminek vége, mikor kell abbahagyni.

-Nem fog unatkozni majd? Vagy jönnek a madarak, és benépesíti velük a lakást?

-Sajnos, a mi emeleti lakásunkban a madarak nem éreznék jól magukat. De abban megállapodtam Reglődi Dóra professzor asszonnyal, hogy a szobámat megtarthatom, ide bármikor bejöhetnek, így ha meghívna valamilyen előadásra, arra itt felkészülhetek. Unatkozni biztosan nem fogok, a szakirodalmat követem, no és persze, a madarokról szóló legfrissebb kiadványokat is, most például egy új magyar madárrendszertan olvasásába fogok. Látja, a madarakat elméletben soha nem adtam fel, velük foglalkozom most is.